

تأثیر معماری قدیم بوشهر بر فرهنگ و معماری کشورهای حاشیه خلیج فارس

(مطالعه موردی محله البستکيه شهر دبی)

دکتر باقر کریمی*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۰۵/۱۵

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۸۹/۱۱/۱۸

چکیده

بافت تاریخی بوشهر حاصل عوامل متعددی است که مهم ترین آن ها خلیج فارس و گذشته تاریخی آن به عنوان یک عنصر ملی است. این بافت ارگانیک، متراکم، درونگرا و برونگراست و در میان سایر بافت های موجود منحصر به فرد است. معماری گذشته جنوب ایران بر فرهنگ و معماری کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس تأثیر گذاشته و موجب پیشرفت و تعالی اعراب در زمینه های مختلف از جمله معماری را فراهم آورده است. معماری بافت تاریخی البستکيه دبی نمونه بارزی از هنر معماران ایرانی است. کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس سعی دارند تجربیات منتقل شده توسط نیاکان هنرمند ایرانی را در سرزمین های کنونی خود با نام معماری عرب در محافل فرهنگی و هنری معرفی نمایند. حفظ آثار معماری با هویت نیاکان، بازسازی و زنده نگه داشتن آنها، استفاده از فرصت ها جهت معرفی بافت های با ارزش کشور در مجامع فرهنگی، هنری و توسعه این میراث ملی امری مهم پیش رو است.

واژه های کلیدی

خلیج فارس ، بافت قدیم بوشهر، فرهنگ ، اقلیم ، کشورهای حاشیه خلیج فارس، بستکيه

* دانش آموخته دوره دکتری معماری ، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. Email: Bkarimi@iaubusheher.ac.ir

روش تحقیق

با استفاده از روش کیفی و تفسیری- تاریخی کلیه متون و مستندات مربوطه بررسی شده است. پژوهش کیفی مبتنی بر روند تحلیلی بوده است و در روش تفسیری- تاریخی، پدیده های هنری، فرهنگی و اجتماعی در فرآیندی تاریخی مورد مطالعه قرار گرفته است.

برای تبیین پدیده های بافت قدیم بوشهر، علل بوجود آمدن آن، نقش تاریخی خلیج فارس در به وجود آمدن شهرهای کرانه ای و در نهایت چگونگی تأثیر گذاری بافت قدیم بوشهر بر معماری محله البستکیه در شهر دبی نیز از روش تحلیلی و تفسیری-تاریخی استفاده شده است.

نقش تاریخی خلیج فارس در رونق تجارت و بوجود آمدن شهرهای کرانه ای

خلیج فارس همواره از آب راه های مهم جهان بوده است. تاریخ نویسان و باستان شناسان بر این باورند که تمدن بشر در نزدیکی آبهای این دریا پدید آمده است. اهمیت این آبراه در صحنه سیاسی و اقتصادی جهان تنها به دلیل وجود ذخایر طبیعی آن نیست بلکه به واسطه موقعیت جغرافیایی آن نیز هست.

مهم ترین آبادی های کرانه ای در خلیج فارس طی هزاره دوم و سوم پیش از میلاد در بخش های شمالی و در تنگه ورودی آن قرار داشته است. سیاست هخامنشیان موجب گسترش شهرنشینی در سواحل خلیج فارس گردید و آبادی های بسیاری در کرانه های آن شکل گرفت و جمعیت قابل توجهی در کناره ها و جزایر بنادر خلیج فارس ساکن شدند^۱ (ووثوقی، ۱۳۸۴، ۴۲).

اهمیت یافتن خلیج فارس و رونق تجارت دریایی آن در زمان قاجار، دولت ایران را بر آن داشت تا واحد اداری مستقلی موسوم به "حکمرانی

خلیج فارس از عهد باستان تا به امروز، همواره از مهم ترین راه های دریایی جهان به لحاظ اقتصادی و به لحاظ انتقال فرهنگ های سرزمین های گوناگون، بوده است. به واسطه قرار گرفتن بر سر راه های بزرگ بازرگانی بین باختر و خاور و برخورداری از جایگاه استراتژیک همواره به عنوان یکی از نقاط برخورد از فرهنگ های بزرگ جهان، از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است.

فرهنگ، آداب و رسوم یک منطقه تأثیر بسزایی بر شکل گیری بافت و بناهایی که ساخته می شوند دارد. آثار و بناهای تاریخی سراسر سواحل خلیج فارس حاکی از این مسئله است که گونه ای هنر پیشرفته معماری در منطقه وجود داشته و دارد که بهترین نمونه آن بافت تاریخی و با ارزش بوشهر است.

بوشهر با بافت بندری ویژه در جنوب ایران و مرکز خلیج فارس، از ارزش جهانی برخوردار است و این ارزش تاریخی - فرهنگی وابسته به معماری بومی و طبیعت گرایانه شهرسازی و معماری این بافت شهری است که آن را در مقام یک اثر هنری قرار داده است. بنابراین شناخت بافت بوشهر، جهت تقویت هویت بومی منطقه و کاربری های فرهنگی و تفریحی و ابقای گونه های با هویت موجود امری ضروری است. در این راستا نخست نقش تاریخی خلیج فارس در بوجود آمدن شهرهای کرانه ای و سپس به عوامل تأثیرگذار در شکل گیری معماری بافت قدیم بوشهر و نقش مکتب اصفهان در معماری بافت پرداخته شده است و در ادامه ارزش های معماری بافت قدیم بوشهر و تأثیر آن بر معماری کشورهای حاشیه خلیج فارس به ویژه محله البستکیه در پرداخته شده است.

شکل ۲. خلیج فارس و تجارت نقش مهمی در بوجود آمدن بافت زیبای بوشهر داشته است

مأخذ: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Busher1973>

شکل ۱. خلیج فارس و شهر باستانی لیان «بوشهر امروزی» در دوره ایلامیان
مأخذ: www.net/histoire/antiquite/Elam.gif

مذهب، شیوه، فرق متفاوت اجتماعی و مذهبی را شامل شده و تأثیر و تأثر آن‌ها را بر شکل بخشیدن به کانون‌های زیستی و شهر نشان می‌دهد.

- عامل اقتصادی: مطالعات بیشماری در جهان چه در قرن گذشته و حال تأکید عمده بر نقش تجارت در تکوین شهر دارند.

- بوم، محیط و اقلیم: که عناصر محیط زیست طبیعی را شامل می‌شود. آنچه در این جا اهمیت دارد، تأثیر قطعی آن بر شکل‌گیری کالبدی و تظاهرات فضایی کانون زیستی و شهر است. عاملی که در پیدایش و از میان رفتن شهرهای قدرتمند گذشته نقش داشته و هنوز نیز بسیار تعیین‌کننده است (شکل ۳ و ۴).

نقش مکتب اصفهان در معماری بافت

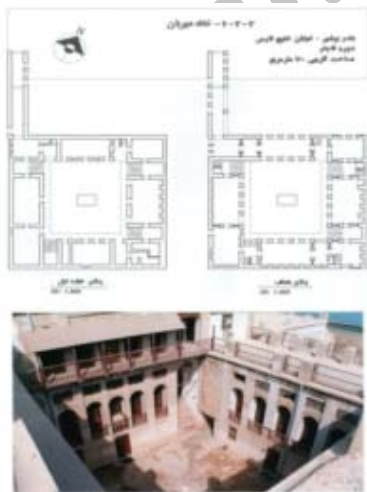
در بافت قدیم بوشهر، دو روش طراحی اندامین (ارگانیک) و خردگرا وجود دارد. این دو روش با هم در آمیخته و در توافق و هماهنگی با یکدیگر مفهوم جدیدی از برنامه ریزی و طراحی فضایی را در بافت بوشهر به وجود آورده است. همانند آنچه در مکتب اصفهان آمده بافت قدیم بوشهر هم «در پی تحقق بخشیدن به اصلی است که جهان بر آن قرار دارد، یعنی اصل تعادل و توازن، تعادل فضایی و توازن کالبدی. همه این عناصر به منزله یک ترکیب هنری و کلامی برای بیان این اصل به کار گرفته می‌شوند. آهنگ، تکرار، انقطاع، تداوم، یکسانی، بازگشت به آهنگ و باز آمدن به تباین مقدمه، موخره، پیش در آمد، اوج،

بنادر خلیج فارس" تأسیس نماید. در دوره قاجار اکثر دولت‌های بزرگ آن روز دنیا در بوشهر نمایندگی و کنسولگری داشتند، تجار بزرگ فعالیت تجاری انجام می‌دادند و به عنوان دروازه جنوبی ایران برای تبادل افکار و مناسبات فرهنگی نیز بود^۲ (دستی، ۱۳۸۰، ۱۱۳). با توجه به مطالعات و تحقیقات انجام شده در نظر داشتن این مسأله بسیار مهم است که خلیج فارس به عنوان یک عنصر ملی و تاریخی همواره نقش عمده‌ای را در تجارت و همچنین در شکل‌گیری بناهای با ارزش این خطه داشته است (شکل ۱ و ۲).

عوامل تأثیر گذار در شکل‌گیری معماری بافت بوشهر

شناخت هر پدیده به میزان شناخت فرآیند تاریخی آن پدیده بستگی دارد. نحوه شکل‌گیری پدیده و عناصر مؤثر در آن را باید کشف نمود و سپس طی زمان مورد بررسی و تحلیل قرار داد. آنچه در این فرآیند مهم است درک درست از شرایط عام و شرایط خاصی است که بر تحول پدیده و سیالیت آن مؤثر است. بررسی‌های متون به جا مانده، چه در مقیاس کشور، چه در مقیاس جهانی - و مطالعات صورت گرفته در کشور در زمینه چگونگی شکل‌گیری کانون‌های زیستی - به معنای عام کلمه و در شهر به معنای اخص کلمه چند عامل اصلی را روشن می‌سازد. این عوامل را می‌توان به گونه‌ای کلی و عمده در سه گروه عنوان نمود:

- جهان بینی یا چگونگی نحوه نگرش به جهان: این عامل، دین،

شکل ۴. خانه مهربان: اقلیم نقش مؤثری در شکل‌گیری بافت داشته است
مأخذ: دفتر فنی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه ش. بهشتی^۳

شکل ۳. شرایط اقلیمی در شکل‌گیری کانون‌های زیستی نقش اساسی دارند. کوچه در محله کوتی بوشهر

یکدیگر دارند تصویری هماهنگ، یکدست و بسیار زیبا را به معرض نمایش می گذارند. تکرار اجزاء مشابه در سیمای هر بنا، اندود سفید مایل به خاکستری که تمامی بناهای قدیمی را پوشانده، قطعات چوبی خوش تراش که در ها، پنجره ها و شناسیرها^۶ را به وجود آورده است و قطعات چدنی تزئینی داخل آنها، در کنار دریای بیکران که حاشیه ای مناسب برای این متن است، بوجود آورنده سیمای منحصر به فرد معماری این منطقه است. سیمای بافت از سمت دریا نمایشگر یکپارچگی در تراکم واحدهای مسکونی، ارتفاع ساختمان ها و مصالح به کار برده شده در نما و نوع معماری است.^۷ بافت قدیم بوشهر به بلوک های نامنظم چند خانه ای که با کوچه های باریک از یکدیگر جدا شده، تقسیم می گردد. این کوچه ها باریک و پر سایه هستند. جهت گیری اتاق ها با دو طرف پنجره به سمت باد و تأکید بر جریان هوا در داخل آنها باعث شده زندگی به طبقات بالای همکف انتقال یافته و نمای این طبقات مملو از پنجره های هماهنگی باشد که جهت گیری آن ها گاه به نظر معشوش می آید. این در حالی است که طبقه همکف به ندرت واجد پنجره است. بافت قدیم بوشهر چهار

فرود در ماهرانه ترین ترکیب فضایی و بیان کالبدی چهره می نماید»^۴ (اهری، ۱۳۸۰، ۱۱). با پرهیز از فضاهای مسلط و بناهای سلطه گر معماران بی نام این بافت موفق به ایجاد بناها و مجموعه های با شکوهی می شود که مردم وارند؛ از آنان هویت می گیرند و بدان ها هویت می بخشند.

ارزش های معماری بافت قدیمی بوشهر^۵ (رسایی کشوک،

۱۳۸۴، ۲۷)

- تبعیت از شرایط اقلیمی
- کالبد شهر به هم پیوسته
- جهت گیری صحیح به منظور استفاده از باد غالب
- استفاده از مصالح بومی
- استفاده درست از عوارض زمین

ویژگی های معماری بافت بوشهر

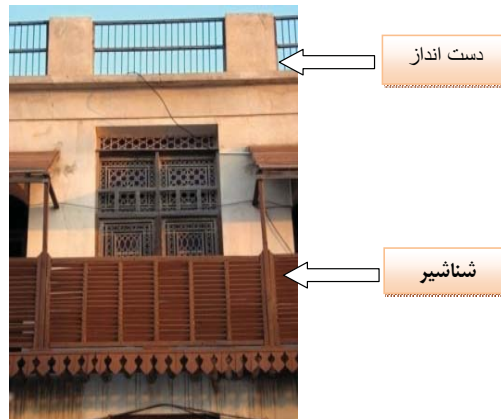
سیمای عمومی بافت قدیم بوشهر، واجد انسجام و یکپارچگی خاصی است. بناهای مختلف در این محدوده، با وجود تفاوت هایی که با

شکل ۵. چهار محله بافت قدیمی بوشهر
مأخذ: م.م. جبارنیا و همکاران، ۱۳۷۹^۸

شکل ۶. سیمای بافت از سمت دریا نمایانگر یکپارچگی در تراکم و تعداد طبقات است
مأخذ: م.م. جبارنیا و همکاران، ۱۳۷۹^۹

شکل ۷. نمونه ای از دست انداز پشت بام و شناسییر

بین شهروندان آن مانند سایر شهرها بر بستری از شرایط زیست محیطی و اقلیمی و نظام تولیدی جامعه و با دخالت مؤثر عوامل فرهنگی، هنری و امکانات فنی شکل گرفته و همگام با وقوع تغییر در بنیادهای اجتماعی و اقتصادی و پیشرفت های فنی و تحول گرایش های هنری و تکامل نظام های ارزشی، پذیرای دگرگونی های ناخواسته شده است.^۱

کوچه ها و معابر در بوشهر

اقلیم گرم و مرطوب بوشهر باعث شده بافت قدیم به صورت فشرده و پیوسته شکل بگیرد و در ساختمان سازی و ایجاد شهر، شرایط اقلیمی در نظر گرفته شود. وجود نسیم خنک دریا و ضرورت استفاده از آن و خالی بودن دور تا دور بناها تا حد امکان، به منظور گردش باد در دور تا دور ساختمان، عوامل مؤثر در تقسیم بافت قدیم بوشهر به کوچک ترین بلوک های ممکن هستند.^۲

محله دارد. محله کوتی، محله بهبهانی، محله شنبدی و محله دهدشتی (شکل ۵ و ۶).

خانه ها اغلب دو یا سه طبقه هستند. در شرق که زمین مرتفع تر است، غالب خانه ها دو طبقه اند و در قسمت غرب بافت که اراضی کم ارتفاع هستند ساختمان های سه طبقه احداث گردیده است. از دیگر عناصری که در سیمای بافت دیده می شود، دست اندازهای واقع در پشت بام خانه است که ترکیبی از چوب و فلز بین ستون های سنگی است و آخرین مرحله بنا را با پر و خالی کردن سطح، کاملاً سبک نموده است (شکل ۷).

ساختار کالبدی بافت بوشهر

ساختار کالبدی بافت قدیم بوشهر طی زمان و با گسترش شهر شکل گرفته است. فضاها و عناصر شهری هر کدام در جای مناسب خویش استقرار یافته و یا ایجاد شده است. بافت کالبدی شهر بوشهر و مناسبات

شکل ۸- کوچه در بافت قدیم بوشهر- محله کوتی

شکل ۹. ارتباط خانه ها و مراکز محله. بافت قدیم بوشهر. محله کوتی
 مأخذ: م.م. جبارنیا، ۱۳۷۹^{۱۲}

حد فاصل بلوک ها کوچه های باریک است که مرتباً با یکدیگر ارتباط پیدا می کنند. کوچه های باریک و تنگ در نهایت به فضای گشادتری به نام میدانچه ختم می شوند. این فضای باز را می توان مهم ترین عنصر در سازماندهی فضای شهری و بافت نامید (شکل ۱۰).

سازماندهی فضایی

سازماندهی فضایی خانه ها در بافت قدیم بوشهر به صورت سازماندهی مرکزی است. وجود فضای باز مرکزی در بناهای این دو مکان جهت استفاده از نور طبیعی و تهویه فضاهای داخلی است. محصور بودن فضای باز داخلی « حیات » با دیوارهای بلند داخلی باعث ایجاد سایه شده واز شدت گرما در تابستان می کاهد.

معماری بافت به لحاظ دارا بودن فضای باز مرکزی «حیات» درونگراست ولی با توجه به بازشوهای متعدد بیرونی که این بناها را با فضاهای شهری مرتبط می کند، معماری این مناطق را می توان یک نوع معماری دوآلیستی نامید که هم درونگرا و هم برونگراست. با توجه به فرهنگ حاکم در این مناطق تدابیری معمارانه برای ورود به خانه ها و حفظ محریمیت نیز اندیشیده شده است.

کوچه های باریک که از دیوارهای بلند بناها نیز بوجود آمده اند در اغلب مواقع روز، دارای سایه هستند. در بافت قدیم بوشهر کوچه بن بست به ندرت یافت می شود و بلوک ها توسط کوچه هایی احاطه شده تا حداکثر سطوح هواخور را داشته باشند (شکل ۸).

شبکه ارتباطی متأثر از دما و رطوبت محیط، جهت وزش باد، عوارض طبیعی زمین، مصالح بومی، مالکیت و عرف محل و ویژگی های اجتماعی و اقتصادی بوده است. اصولاً چهار نوع ارتباط را می توان در بافت قدیم بوشهر مشاهده نمود (شکل ۹).

- ارتباط خانه ها در سطح محدود
- ارتباط خانه ها با مراکز محله و شهر
- ارتباط بین شهری
- ارتباط بین فضاهای شهری با محیط خارج از شهر

سازمان فضایی بافت قدیم

بافت قدیم مانند سایر شهرهای جنوبی کشور از بلوک های کوچک تک خانه ای ساخته شده است. این روش کمک می کند جریان هوا از کوچه های باریک بگذرد و نسیم خنکی برای عابر پیاده به ارمغان آورد.

شکل ۱۰. بافت بوشهر از بلوک های کوچک تک خانه ای سازمان یافته
 مأخذ: میراث فرهنگی بوشهر. دفتر فنی معاونت حفظ و احیا^{۱۳}

شکل ۱۲. شکل مسیر حرکتی در طبقات

شکل ۱۱. فضای باز مرکزی - حیاط

عمومی» به دالان ورودی بنا «فضای نیمه خصوصی» صورت گرفته و سپس با چرخشی ورود به حیاط و فضای خصوصی «اتاق ها» را مؤثر می سازد. فضای ورودی و مکث به صورت فضایی دالانی شکل است که عرصه نیمه خصوصی این بناها را تشکیل می دهند (شکل ۱۴).

شکل مسیر حرکت در سازماندهی بناها به صورت خطی و از طریق رواق ها بوده و در طبقات نیز از طریق شناسیرهای داخلی و خارجی و ایوان های سرپوشیده صورت می گیرد (شکل ۱۱، ۱۲ و ۱۳).

عرصه ها و مریخ ها

در معماری بافت قدیم بوشهر که هم درونگرا و هم برونگراست، نقش ورودی در حفظ حریمیت به لحاظ مسائل فرهنگی و اجتماعی، و ایجاد جزرها و فرورفتگی ها نسبت به دیگر عناصر معماری بافت کم رنگ تر به نظر می رسد. استفاده از کرکره های چوبی، حصیرهای آفتابگیر و تغییر جهت پلان، ضمن دعوت از کوران باد و جلوگیری از ورود مستقیم آفتاب جلوی دید مزاحم را می گیرد. ورودی مستقیماً از خیابان «عرصه

باز شوها در جداره های بیرونی و داخلی

غالب بناهای بافت از دو جبهه باز هستند. با توجه به شرجی بودن منطقه و رطوبت هوا، هدایت باد مطلوب از خارج به داخل ساختمان بسیار حیاتی است و این موضوع وجود پنجره ها و بازشوها در نمای بیرونی را اجتناب نا پذیر می نماید. بازشوها باد مطلوب را به فضاهای درونی سوق داده واز آنجا به درون اتاق ها هدایت می کنند. اتاق های

شکل ۱۴. ورودی اصلی بنا، بافت قدیم بوشهر، محله بهبهانی - خانه ایرانی، مأخذ دفتر فنی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه ش.بهشتی^{۱۵}

شکل ۱۳. سازماندهی فضایی در خانه مهربان، بافت قدیم بوشهر، محله بهبهانی، مأخذ: دفتر فنی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه ش.بهشتی^{۱۴}

شکل ۱۶. بازشوها در جداره بیرونی، شناشیر، سایبان، بافت قدیم بوشهر. محله کوتی

شکل ۱۵. بازشوها در جداره داخلی. بافت قدیم بوشهر. محله کوتی. خانه دهدشتی

قرار می دهد» می باشد. در خانه های بافت قدیم بوشهر تمامی فضاهای داخلی کم عرض و یک لایه بوده و دارای پنجره های رو به روی هم می باشند. بنابراین تهویه در فضاهای بسته داخلی به خوبی امکان پذیر بوده و شرایط مناسبی در داخل برقرار است. وجود تارمه ها و ایوان های وسیع در به داخل کشاندن باد مطلوب و ایجاد تهویه داخلی سهم مؤثری دارند. وجود حیاط ها امکان نورگیری را به فضاهای درونی میسر می سازد. در نهایت کرکره های چوبی نقش به سزایی در جلوگیری از تابش شدید آفتاب و پالایش آن را دارند (شکل ۱۷ و ۱۸).

محلہ بستکیه « البستکیه » در امارات متمد عربی

بستکیه نام محله ای قدیمی در امارت دبی است. این محله توسط ایرانیان مهاجر و برگرفته از معماری معمول در جنوب ایران شکل گرفته است. بافت محله همانند بافت بوشهر و شهر بستک ایران واجد انسجام و یکپارچگی ویژه است. معماری بستکیه را می توان نوعی معماری زمینه گرا دانست. این نوع معماری مانند معماری بافت قدیم بوشهر با در نظر گرفتن شرایط اقلیمی منطقه همواره از نگاه محققین

طبقه همکف به لحاظ محدود نمودن دید از بیرون به درون، دارای بازشوهای کمتر و کوچک تر هستند. اتاق ها در نمای رو به حیاط از پنجره های بزرگ تری بهره می برند. در بناهای چند طبقه، اتاق های بالا از دو سمت معابر و حیاط دارای بازشوهای متعدد و بلند هستند. شناشیرها، تارمه ها و ایوان های فراخ رو به باد غالب، از جمله فضاهای نیمه بازی هستند که در طبقات بالای بنا استفاده شده اند و در به داخل کشاندن باد مطلوب نقش بسزایی دارند. در طبقات بالا بازشوها در مقابل هم قرار گرفته اند، این امر باعث به وجود آمدن کوران درون فضاها نیز می شود (شکل ۱۵ و ۱۶).

تهویه و نورگیری

با توجه به شرایط اقلیمی حاکم بر منطقه و دریا، باد یکی از عوامل مؤثر منطقه است و در تعیین موقعیت عناصر شهری و جهت گیری مناسب مسکن نقش به سزایی دارد. بنا بر این جهت گیری تمام خانه های این منطقه به سمت باد غالب « بادی که از شمال غرب و در جلگه های دجله و فرات در حرکت بوده و سواحل خلیج فارس را تحت تأثیر خود

شکل ۱۸. پنجره های بزرگ خارجی با بازشوهایی در قسمت فوقانی برای تهویه فضاها. بافت قدیم بوشهر. محله کوتی - ساختمان امیریه

شکل ۱۷. هدایت باد توسط ایوانها. بافت قدیم بوشهر - محله بهبهانی

شکل ۲۰. بافت محله بستکیه
 مأخذ: www.bastaki.ae/images/Bastakia-2-1

شکل ۱۹. محله البستکیه دبی
 مأخذ: www.imago-7111-nero-photo-snap-viewer

شکل ۲۲. جزر ها و فرورفتگی ها در نمای بنا منطقه شندغه. خانه شیخ سعید آل مکتوم - دبی - سال ساخت ۱۸۹۶
 مأخذ: fa.wikipedia.org/bit-shikh.5.4

شکل ۲۱. دبی قبل از تحولات سال ۱۹۵۰
 مأخذ: www.resimsakla.com/data/108/dubai

است. برای تهویه خانه ها از بادگیرها که عنصر برجسته معماری ایرانی است استفاده شده است. کوچه های تنگ و باریک میان بناهای ساخته شده فاصله انداخته و با توجه به ارتفاع بلند آنها کوچه های باریک از نعمت سایه نیز برخوردارند (شکل ۱۹ و ۲۰).

بناهای محله بستکیه در دبی با گچ سفیدکاری شده است. نمای عمومی بناها بسیار ساده است و به لحاظ شرایط اقلیمی منطقه از باز شو های متعددی برخوردارند. جزرها و فرورفتگی ها نقش اساسی در زیبایی و هماهنگی میان عناصر تشکیل دهنده نمای بناها بر عهده دارند. غالب بناها واجد سردر مخصوص به خود هستند. در جلو درهای ورودی چهار ستون از سنگ و گچ ساخته شده است. مانند بناهای بافت قدیم بوشهر خانه های ساخته شده در این محله دارای پنجره های متعدد است. پنجره ها در طبقات بالا از کف اتاق شروع شده اند. پنجره ها رو به روی هم قرار گرفته و تهویه به خوبی امکان پذیر بوده و شرایط مناسبی برای زیستن به ارمغان می آورد. کرکره های چوبی نقش بسزائی در جلوگیری از تابش مستقیم آفتاب به درون فضا ها را دارند (شکل ۲۲ و ۲۹).

اقلیم گرا و مردم ساکن آن محله که پاسخگوی نیازهای آن ها بوده است، تصاویر زیبایی را برای عموم به نمایش گذاشته است. کوچه های باریک، ساختمان های بلند و بادگیر های مرتفع نشان از فرهنگ و آداب مهاجرین ایرانی این خطه دارد.

بافت قدیم بستکیه از بلوک های کوچک تک خانه ای ساخته شده است. این روش کمک می کند تا جریان هوا از کوچه های باریک بگذرد و نسیم خنکی برای عابر پیاده به ارمغان آورد. حد فاصل بلوک ها کوچه های باریک و مرتبط با هم است که در نهایت به میدانچه ختم می شوند. این فضای باز را می توان مهم ترین عنصر در سازماندهی فضای شهری و بافت نامید.

محله البستکیه در دبی را ایرانیان مهاجر به سال ۱۸۹۰ میلادی در جنوب غربی خور بردی با استفاده از فرهنگ معماری جنوب ایران بنا کردند. این محله سی و هشت هزار متر مربع مساحت و پنجاه و دو خانه مسکونی قدیمی دارد. مصالح به کار برده شده در بناهای محله بستکیه، سنگ های مرجانی، گچ و آهک می باشد. در و پنجره ها از چوب ساج و دیگر چوب های گران قیمت که از هندوستان و مومباسا به آنجا وارد می شده، ساخته شده

شکل ۲۴. بافت متراکم محله بستکيه در دبي و باد گيرهايي که توسط مهاجرين ايراني ساخته شده است

مأخذ: www.bastaki.ae/image

شکل ۲۳. پوشش سقف اتاقها از چوب «چندل» و حصير. محله بستکيه - دبي

مأخذ: www.panoramio.com/photo/19563567

شکل ۲۶. دبي - جميره ، نماي هتل ميناالسلام و برج العرب. سنت ومدرن

مأخذ: mw-panoramio/photos/medium/10311780

شکل ۲۵. دبي - جميره ، نماي هتل ميناالسلام

مأخذ: mw-panoramio/photos/medium/10311696

شکل ۲۸. دبي ، محله بازسازي شده بستکيه

مأخذ: www.panoramio.com/photo/35251343

شکل ۲۷. دبي - جميره، نماي هتل جديد ميناالسلام، معماری بر گرفته از بافت قديم بستکيه با استفاده از مصالح نو

مأخذ: www.coupsdecœurpourlemonde.com/mina-a%e

است (شکل ۲۴).

تأثير معماری گذشته بر معماری معاصر دبي در امازات

نظريه پردازان و مورخين معماری بر اين باورند که لازمه دستيابي به معماری با هويت، کنکاش در فرهنگ و معماری گذشته است. نگرش درست فرهنگی و اجتماعي به گذشته برای پاسخگويي به نيازهاي انسان امروزي و معرفي نوعي معماری هويت گرا و آینده ساز امری

سقف اتاق ها از چندل ساخته شده و بر روی آن ها حصير و همچنين شاخه نخل خرما قرار داده شده است. دست اندازهاي واقع در پشت بام نيز از عناصری است که در سيمای بافت خودنمايي می کند و ترکيبي ويژه از چوب و فلز که در ميان ستون های کوتاه قرار داده شده است را به وجود می آورند (شکل ۲۳).

بافت محله بستکيه در دبي بر بستري از شرايط زيست محيطی و اقليمي و با دخالت مؤثر عوامل فرهنگی مهاجرين ايراني شکل گرفته

شکل ۲۹. دبی، جمیره، نمای هتل، استفاده از عناصر معماری بافت قدیم (شناشیر) تراس چوبی در نمای هتل میناالسلام
 مأخذ: mw2.google.com/mw-panoramio/photos/medium/10311684

شکل ۳۰. دبی، محله بازسازی شده بستیکه
 مأخذ: www.panoramio.com/photo/7948481

گردشگری و جذب توریست محله قدیمی البستیکه را بازسازی نمودند. با این هدف و در پی یافتن هویتی معمارانه تلاش نمودند در طراحی و ساخت بناهای جدید در دبی از عناصر و معماری گذشته کشور ما استفاده نمایند. نشانه هائی از تأثیر فرهنگ و عناصر معماری ایرانی (بادگیرها و بسیاری عناصر دیگر که به آن ها اشاره شد) در طراحی و ساخت این بناها دیده می شود. هتل میناالسلام در دبی نمونه ای بارز و دیدنی از این نوع معماری است.

پی نوشت ها

۱. وثوقی، محمد باقر، تاریخ خلیج فارس و ممالک همجوار، (۱۳۸۰). صفحه ۴۲
۲. دشتی، رضا، تاریخ اقتصادی، اجتماعی بوشهر، (۱۳۸۰). صفحه ۱۱۳
۳. مطالعات و تحلیل معماری بومی، دفتر فنی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، (۱۳۸۰). صفحه ۳۲
۴. اهری، زهرا، (۱۳۸۰). صفحه ۱۱
۵. رسایی کشوک، سام، (۱۳۸۴). صفحه ۲۷
۶. شناشیر: (واژه بوشهری)، ایوان اشکوب طبقه دوم خانه که رو به بیرون و کوچه باز می شود. شناشیر گاه همانند مهتابی، بدون آسمانه، نیز ساخته می شود. پیرامون آنرا نرده های شبکه دار می سازند تا باد به آسانی به درون اتاق بوزد. برگرفته از کتاب آشنایی با معماری مسکونی ایرانی، گونه شناسی درونگرا، (۱۳۷۳). صفحه ۱۰۰
۷. مطالعات و تحلیل معماری بومی، دفتر فنی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، (۱۳۸۰). صفحه ۵
۸. طرح تفضیلی ویژه بافت قدیم بوشهر، فریبرز جبارنیا و همکاران، (۱۳۷۹). صفحه ۲۰
۹. همان، صفحه ۱

ضروری است. با آگاهی به این موضوع مسئولین و برنامه ریزان امارات متحده عربی از دهه ۹۰ میلادی جهت هویت بخشی شهرهای خود و رونق صنعت گردشگری اقدام به مرمت و بازسازی محلات ساخته نمودند. نشانه هایی از معماری محله بستیکه که توسط ایرانیان مهاجر و با بن مایه های معماری جنوب ایران بنا شده است را می توان در معماری معاصر دبی به ویژه در محله های توریستی شهر یافت (شکل ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۵ و ۳۰).

نتیجه گیری

فهم معماری گذشته سرزمین راهکاری در یافتن هویت خود است. نگاه کاربردی به معماری با ارزش گذشته را به خودما می شناساند و در یافتن راهی جهت برون رفت از معماری بی هویت کمک می کند. در بررسی و علل پیدایش هر دو بافت می توان به نقش مهم و اساسی خلیج فارس اشاره نمود. طراحی معمارانه فضاها، استفاده از فضاهای باز و نیمه باز و سرپوشیده، ایوان ها، نوع فضاهای پر و خالی در نماها، تناسبات پنجره ها و بازشوها، جزئیات معماری مانند نرده ها، سایه بان های متحرک، کاربرد مصالح بومی و رنگ نتیجه ی نظامی هدفمند، طبیعی، ضمیری ناخودآگاه و حاصل خردی جمعی در به وجود آمدن معماری بافت با ارزش بوشهر و محله قدیمی البستیکه در دبی بوده است. معماری مقوله ای است فرهنگی و تأثیر گذار. محله البستیکه در دبی توسط ایرانیان مهاجر و با بهره گیری از فرهنگ معماری جنوب ایران به سال ۱۸۹۰ میلادی ساخته شده است. در دهه اخیر برنامه ریزان و سیاستمداران امارات عربی با تدوین برنامه ای در جهت توسعه فرهنگ

- ساماندهی ساحل خلیج فارس در محدوده بندر بوشهر».
۱۲. وثوقی، محمد باقر، (۱۳۸۴)، «تاریخ خلیج فارس و ممالک همجوار»، نشر سمت، تهران.
13. www.net/histoire/antiquite/elam.gif
14. http://upload.wikimedia/commons/c/ca/Bushehr
15. (source: the school of architecture&urbain planning Shahid Behheshti University)
16. (source: the school of architecture&urbain planning Shahid Behheshti University)
17. (source: cons.eng.jabarniya & partners)
18. (source: consult.eng.Jabarniya & partners)
19. (source: Researcher)
20. (source: Researcher)
21. (source: consult.eng.Jabarniya & partners)
22. (source:cultural heritage org.)
23. (source: Researcher)
24. (source: Researcher)
25. (source: the school of architecture&urbain planning Shahid Behheshti University)
26. (source: the school of architecture&urbain planning Shahid Behheshti University)
27. (source: Researcher)
28. (source: Researcher)
29. (source: Researcher)
30. (source: Researcher)
31. www.imao 7111-nero photos snap viewer
32. www.bastaki.ae/images/bastakia 2-1
33. www.resimsakla.com/data/108/dubai
34. fa.wikipedia.org/Bit shikh.5.4
35. www.panoramio.com/photo/19563567
36. www.bastaki.ae/image
37. mw-panoramio/photos/medium/10311780
38. mw-panoramio/photos/medium/10311696
39. www.coupsdecoeurpourlemonde.com/mina-a%e
40. www.panoramio.com/photo/35251343
41. mw2.google.com/mw-panoramio/photos/medium/10311684
42. www.panoramio.com/photo/7948481

۱۰. مطالعات و تحلیل معماری بومی، دفتر فنی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، (۱۳۸۰). صفحه ۶
۱۱. همان، (۱۳۸۰). صفحه ۷
۱۲. طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم بوشهر، فریبرز جبارنیا و همکاران، (۱۳۷۹). صفحه ۳۴
۱۳. مطالعه و بررسی بافت قدیمی بوشهر، دفتر فنی معاونت حفظ و احیا، (۱۳۶۵). جلد اول، صفحه ۱
۱۴. مطالعات و تحلیل معماری بومی، دفتر فنی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، (۱۳۸۰). صفحه ۲۵
۱۵. همان، (۱۳۸۰). صفحه ۲۴

فهرست مراجع

۱. افشار سیستانی، ایرج، (۱۳۶۹)، «نگاهی به بوشهر»، نشر دانش، تهران.
۲. اقتداری، احمد، (۱۳۴۸)، «آثار شهرهای باستانی سواحل و جزایر خلیج فارس و دریای عمان»، انتشارات انجمن آثار ملی، تهران.
۳. اهری، زهرا، و حبیبی، سید محسن، (۱۳۸۰)، «مکتب اصفهان در شهرسازی»، انتشارات دانشگاه هنر، تهران.
۴. دشتی، رضا، (۱۳۸۰)، «تاریخ اقتصادی، اجتماعی بوشهر تا دوره قاجاریه»، انتشارات پازینه.
۵. رسایی کشوک، سام، (۱۳۸۴)، «شکوه ابوشهر»، انتشارات طلوع، بوشهر.
۶. صارمی، علی اکبر، / رادمرد، تقی، (۱۳۷۶)، «ارزش های پایدار در معماری ایران»، ناشر سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
۷. جبارنیا، فریبرز و همکاران، (۱۳۷۹)، «طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم»، تهران.
۸. قبادیان، وحید، (۱۳۷۷)، «بررسی اقلیمی ابنیه سنتی ایران»، نشر کتاب امروز، تهران.
۹. کسمایی، مرتضی، (۱۳۷۵)، «اقلیم و معماری»، انتشارات شرکت خانه سازی ایران.
۱۰. معاریان، غلامحسین، (۱۳۷۳)، «آشنایی با معماری مسکونی ایرانی گونه شناسی درونگرا»، انتشارات دانشگاه علم و صنعت چاپ اول، فروردین.
۱۱. مهندسین مشاور دز آب، (۱۳۸۰)، «مطالعات مرحله اول طرح